

Kronik: Tørklæder er visuel ytringsfrihed

Politiken 15. december 2003, 2. sektion, side 5

Ligestilling begynder med respekt. Vi må betragte muslimske kvinder som ligeværdige, selv om vi måske er uenige i deres holdninger, skriver kronikøren, der er ph.d.-studerende ved Akademiet for Migrationsstudier.

Af Camilla Elg

Det griber om sig at tale om samfundsmæssige værdier med udgangspunkt i hvordan kvinder går klædt. Det er tankevækkende. Og det er decideret rystende at høre om folk, der vil forsvare et demokratisk samfund ved at nægte piger og kvinder adgang til dets institutioner - dets arbejdspladser og uddannelsespladser - hvis de bærer bestemte former for tøj.

Med det øgede fokus på forbud og lovgivning nærmer den danske 'tørklædedebat' sig et kritisk stadie, hvor centrale principper i folkestyret for mig at se er på spil. Det foreslås simpelthen at begrænse ytringsfriheden og kønnenes ligestilling for visse borgere - på forunderlig vis for at forsvare, ja, ytringsfriheden og kønnenes ligestilling. For ytringsfrihed handler vel ikke kun om ord? Det handler vel om friheden til at udtrykke sig - også visuelt og æstetisk med sin krop?

Det er bemærkelsesværdigt at tørklædeskeptikere og toneangivende indvandrere kan blive enige om at udkæmpe kulturkamp på kvinders kroppe. Det betyder virkelig noget for begge parter hvordan kvinder går klædt. Det man er uenige om er hvordan kvinders kroppe skal være i vores samfund og således hvad de skal have på. Dette er en meget traditionel diskussion, som fastholder et skærpet samfundsmæssigt fokus på kvinders kropslighed. Et fokus der er i modstrid med reel demokratisk ligestilling mellem kønnene.

Dermed mener jeg, at så længe spørgsmålet om hvad kvinder gør med deres krop i særlig grad får betydning for, i hvilket omfang de kan deltage i samfundets liv og modtage samfundets beskyttelse, så har vi et demokratisk problem. Og det gælder altså uanset om man selv er ude om at blive voldtaget hvis man går frækt klædt. Eller om man forbydes at gå på arbejde hvis man har et stykke stof viklet om hovedet. Derfor finder jeg det principielt yderst problematisk at ville lovgive specifikt om bestemte former for kvindelig påklædning.

Det er i det hele taget utroligt problematisk at ville lovgive om påklædning. Torsdag 13. november kan man læse her i Politiken, at en kultursociolog - og professor - i Odense, Dominique Bouchet, mener, at man bør »lave fælles regler for at undgå religiøse, kommercielle eller politiske manifestationer i skolen af nogen art« i Danmark. Skal vi så forbyde mærketøj, sminke, slips, bluser med påtrykte religiøse motiver, tøj med påtrykte reklamer og så videre? Påklædning vil jo altid være politisk! Selv hvis staten bestemte at vi alle skulle gå i de samme kedeldragter, ville vores påklædning være en politisk manifestation - af staten.

Hvordan forestiller kultursociologen sig påklædning i den danske folkeskole, der ikke markerer og skaber kønsforskelle, klasseforskelle, etniske og regionale forskelle? Vi manifesterer alle sammen hele tiden, mere eller mindre frivilligt, tilhørsforhold til grupperinger i samfundet i kraft af vores udseende og påklædning - tilhørsforhold der altid vil være politiske.

Det er også derfor det er alvorligt når dele af befolkningen føler sig provokeret af den måde andre dele af befolkningen går klædt på. Der er tale om en politisk konflikt.

Der udtrykkes flere forskellige årsager til den aktuelle konflikt omkring tørklæder. Overordnet læses tørklædet af mange modstandere som religiøs manifestation og som symbol på kvindeundertrykkelse. Provokationen opstår groft sagt så hos mennesker der i en eller anden form enten mener at religiøsitet er provokerende, at islam er provokerende eller at kvindeundertrykkelse er provokerende - når det manifesterer sig symbolsk og visuelt på en kvindes krop.

Udfordringen for os som samfund er at finde en konstruktiv måde at diskutere disse alvorlige forhold på, så diskussionsformen er loyal over for de fremsatte argumenter.

En konstruktiv- og efter min mening demokratisk - måde at forholde sig til konflikten på ville bygge på det grundlag at man nægter at kvinders personlige påklædning kan forstås og bestemmes i et principielt perspektiv alene. Det ville indebære at man så konflikten som en man ikke kan lovgive sig ud af - samfundet skal altså ikke fastsætte principper for hvordan kvinder skal se ud. Det ville i sig selv indebære en modstand mod traditioner og religiøse ideer som indeholder principper og faste normer for kvinders påklædning og udseende.

Derefter må man gå i gang med at diskutere sagerne for at finde måder hvorpå samfundet kan rumme og minimere den politiske konflikt. Der er mindst to muligheder for en god diskussion, som jeg ikke finder bliver udnyttet i tilstrækkelig grad i tørklædedebatten lige nu. Den ene er den mulighed at man præcist og detaljeret gør rede for hvad det er man er fortalere for: Hvilke værdier man kæmper for med sine argumenter, hvordan man ser de værdier udlevet i praksis, konkrete eksempler på hvad det er for et samfund man ønsker at leve i.

Den anden mulighed er at man interesserer sig indgående for hvad det er modparten i diskussionen faktisk udtrykker, at man udviser nysgerrighed over for modpartens bevæggrunde og er indstillet på så vidt overhovedet muligt at betragte den anden som et ligeværdigt menneske uanset hvor rygende uenig man er i dette menneskes holdninger og/eller livsførelse. Det indebærer at man holder op med at betragte den kvinde der bærer tørklæde som forkert, og begynder at betragte hende som en man højst er meget uenig med, eller en man har meget svært ved at forstå. Det er faktisk respektfuldt. Der begynder ligestillingen.

Ved at der lægges mere vægt på disse to diskussionsformer bliver debatten imidlertid også mere kompliceret. Det ville være en trussel imod den forenkende polarisering der præger tørklædetalen i disse dage.

Det ville ikke rigtig være muligt at bevare den klare opdeling mellem de hypertolerante kulturrelativister, de nationalistiske kristendomsforkæmpere, de voldeligt undertrykkende muslimske mænd og de passivt medløbende muslimske kvinder.

For eksempel vil jeg personligt, med mit ideal om at alle mennesker bør mødes som ligeværdige, være meget tæt på en klassificering som hypertolerant. Men når jeg skal uddybe mit værdigrundlag vil det vise sig at jeg mener det skal tages meget alvorligt, at en hel del kvinder med indvandrerbaggrund her i Danmark ikke oplever reel ligestilling mellem kønnene i deres dagligdag. Og jeg finder det oprørende at nogle - som det

er svært at sætte tal på, men som under alle omstændigheder er for mange - er decideret undertrykt for så vidt at menneskerettighederne ikke gælder i praksis i deres liv.

Jeg mener at reel ligestilling mellem kønnene er en del af fundamentet for folkestyret. Og folkestyret er for mig at se hverken perfekt eller uproblematisk, men det er det nærmeste vi kommer et retfærdigt samfund der kan udvikle sig til de flestes bedste. Det er centralt i mit religiøse perspektiv på verden, at jeg som menneske må bestræbe mig på at elske min næste som mig selv, selv om det nogle gange er svært. Enhver religiøsitet er derfor dybt problematisk, i mine øjne, i det øjeblik den slår om og får mennesker til at møde nogle andre mennesker som uligeværdige.

Det er så i øvrigt min personlige holdning at intet af det jeg her har nævnt kan hænges op på hvorvidt folk bærer tørklæde eller ej. Der findes mennesker med tørklæde på som forsvarer de værdier der også er mine, og der findes mennesker uden tørklæde som modarbejder disse værdier, og som jeg derfor mener gør et forkert stykke arbejde.

Når vi forpligter os til at begynde at præcisere, forklare og eksemplificere vores ideer kan vi ikke længere bare sige 'vores skikke, vores traditioner, vores religion, vores frihed, vores demokrati'. Vi må begynde at fortælle om hvilke skikke der er vigtige for os selv, hvorfor er de det? Hvilke dele af vores tradition vil jeg bevare? Hvad mener jeg med frihed? Hvordan lever jeg denne frihed? Hvad er et demokrati efter min mening? Præcis hvordan kan en kvinde der bærer tørklæde anfægte disse værdier?

Når det drejer sig om at interessere sig for modparten i diskussionen, vil man jo blandt andet ønske at høre tilsvarende fortællinger fra 'den anden side'. Men det vil også indebære spørgsmålet om hvem modparten er. Kan man forvente at vedkommende udtrykker sig ad de samme kanaler som en selv?

Hvis modparten er tørklædebærende kvinder, kan jeg som en forskerspire, der er ved at afslutte et sociologisk forskningsprojekt om unge kvindelige indvandrere, give et bud på et svar.

Eftersom tørklædebærende kvinder er meget forskellige, må man forestille sig at de udtrykker sig gennem meget forskellige kanaler. Og da tørklædebærende kvinder ofte har en indvandrerbaggrund, er der mange af dem der ikke umiddelbart føler, at de danske medier er tilgængelige for dem. Men de udtrykker sig igennem deres handlinger og deres bestræbelser. Mange kvinder med indvandrerbaggrund bestræber sig indædt på at få en uddannelse, rigtig mange vil gerne ind på arbejdsmarkedet og lige så stille forandres familiemønstrene.

Danmarks historie igennem de seneste 100 år er netop en historie om at uddannelsesmuligheder og ligestilling på arbejdsmarkedet danner vejen væk fra kvindeundertrykkelse, frem mod ligestilling og folkestyre. Kendskabet til den danske kulturarv skulle altså give færdighederne til at aflæse og forstå indvandrerkvinders bestræbelser i det danske samfund. Det skulle egentlig også afholde os fuldstændig fra at tro at vi kan forsvare pigers og kvinders borgerrightigheder ved at forbyde dem adgang til uddannelsespladser og arbejdspladser.

Med eller uden tørklæder.

De forandringer som uddannelse og arbejde bibringer er af den sikre, men langsomme slags, og de mennesker der skal gennemleve og gennemføre sådanne forandringer udfører et enormt stykke arbejde: De skal bevare familiefællesskaber selv om forudsætningerne for dem forandres, de skal udfordre fordomme og magtstrukturer - både blandt de nærmeste og i det omgivende samfund - de må prøve at bevare deres selvrespekt og deres selvforståelse selv om den ofte anfægtes, og de balancerer mellem meget forskellige antagelser af hvad der er rigtigt og hvad der er forkert. Det er et arbejde der også går ud på at få ens dagligdag til at fungere med alle de hensyn der skal tages, reaktioner der skal tackles, og opgaver der skal udføres. Det er min opfattelse at den praksis at bære tørklæde ofte er et aspekt af dette stykke arbejde

Tørklædet kan indgå i arbejdet af mange forskellige årsager og med mange forskellige begrundelser. Lad mig komme med nogle eksempler jeg er stødt på i mit arbejde på området.

For nogle kvinder er koranstudier eventuelt kombineret med at bære tørklæde en kilde til opgør med kvindeundertrykkende traditioner i familien, der reelt ikke er muslimske. For nogle kvinder er tørklædet årsag til at de kan færdes i byens gader og stadig blive respekteret af deres familie og omgangskreds. Nogle unge kvinder oplever at kun med tørklæde på bliver de mødt med respekt fra jævnaldrende mænd. For nogle kvinder er det afgørende for hele familiens ære at de bærer tørklæde og sanktionerne hvis de undlader er voldsomme. Andre kvinder vælger selv at de vil bære hovedtørklæde. For nogle kvinder er tørklædet et forsvar for deres etniske forskellighed i et samfund som de føler ikke respekterer deres etniske gruppe. For nogle kvinder er det at bære tørklæde forbundet med at fejre religiøse højtider. For nogle kvinder er det en måde man som kvinde kan vise sin hengivenhed over for sin gud på. Nogle kvinder vil gerne begynde at gå med tørklæde engang, fordi de ser det som en del af deres bestræbelse på at blive bedre muslimer. For nogle kvinder er tørklæder bare noget alle kvinder går med i ens familie. For nogle kvinder er det et opgør med den vestlige verdens fokusering på kvinders kroppe som sexobjekter. For nogle kvinder er det at bære tørklæde et spørgsmål om at tage ansvaret for at mænd ikke opfører sig uterligt og voldeligt. For nogle kvinder er det at bære tørklæde en måde at vise sine forældre respekt på. Og jeg kunne blive ved.

Denne liste skulle gerne gøre det tydeligere, at det er nødvendigt i diskussionen at blive mere præcise med hvad det er ved det at bære tørklæde, der er provokerende, for tørklæder bæres af så mange forskellige årsager. Nogle af dem er absolut problematiske i et ligestillingsperspektiv og i et demokratisk samfund. Så lad os diskutere disse specifikt, med gode argumenter der binder i vores egne værdier, frem for at problematisere det at bære tørklæder generelt. Den eneste sikre effekt af den generaliserede, upræcise diskussion er at en stor gruppe kvinder, som i forvejen har en hel del at se til for at opnå accept og ligestilling, føler sig uacceptable og diskriminerede. Og det er vel ikke formålet med debatten?

Piger og kvinder bliver ikke ligestillede af at det danske samfund diskriminerer dem når de har tørklæde på. Det er derimod uundgåeligt at undertrykkelsen af piger og kvinder taber styrke, når de får mulighed for at deltage i, bidrage til og bruge mulighederne i et demokratisk samfund - blandt andet gennem uddannelse og arbejde - uanset hvordan de går klædt.

CAMILLA ELG
